

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

[૨૦૧૬] ૩ એસ.સી.આર. ૧૪૫

સતીશ શેટ્ટી

વિરુદ્ધ

કર્ણાટક રાજ્ય

(ફોજદારી અપીલ નંબર ૧૩૫૮ વર્ષ ૨૦૦૮)

૩ જૂન ૨૦૧૬

દીપક મિશ્રા અને શિવ કીર્તિ સિંહ, ન્યાયમૂર્તિશ્રીઓ

દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ કલમો ૪૯૮એ, ૩૦૬ દહેજ પ્રતિબંધક અધિનિયમ, ૧૯૬૧ – લગ્નના અઢી વર્ષની અંદર ૨૫ વર્ષની મહિલા દ્વારા આત્મહત્યા – પીડિતાને ૧૦ મહિનાનો પુત્ર અને વીસ અઠવાડિયાનો ગર્ભ હતો – ૧૯૬૧ ના અધિનિયમની કલમો ૩, ૪, ૬ અને કલમો ૪૯૮એ અને ૩૦૪બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે પતિ અને તેના માતાપિતાનો નિર્દોષ છુટકારો જોકે,

હાઈકોર્ટે પતિને કલમ ૪૯૮એ હેઠળ ત્રણ વર્ષની સખત કેદ અને કલમ ૩૦૬ હેઠળ પાંચ વર્ષની સખત કેદની સજા ફટકારી અપીલ પર, ઠરાવવામાં આવ્યું: એફ.આઈ.આર નોંધવામાં વિલંબ માટે યોગ્ય સમજૂતી હતી – પીડિતાના સૌથી નજીકના સંબંધી-માતા એક ગરીબ લાચાર મહિલા હતી અને મૃતક બાળકોને પાછળ છોડી ગઈ હતી, તેથી, વિલંબની હકીકતને સહાનુભૂતિપૂર્વક ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ – ટ્રાયલ કોર્ટનો ચુકાદો અભિગમ અને મૂલ્યાંકનમાં એવી ગંભીર ભૂલોથી પીડાતો હતો કે તેને એ સિદ્ધાંત પર બચાવી શકાય નહીં કે જો બે મંતવ્યો શક્ય હોય, તો નિર્દોષ છુટકારાના ચુકાદા અને આદેશમાં દખલગીરી ન થવી જોઈએ – વધુમાં, કારણ કે હાઈકોર્ટે કલમ ૪૯૮-એ હેઠળ તેની સજા માટે મૃતક પ્રત્યે ફૂરતા આચરવાના પતિ વિરુદ્ધ તારણ નોંધ્યું છે, કલમ ૧૧૩એ હેઠળ પૂર્વધારણા ઊભી કરવા માટેના તમામ આવશ્યક તત્વો સ્પષ્ટપણે સાબિત થાય છે. હાઈકોર્ટે કલમ ૧૧૩એ હેઠળ પૂર્વધારણા લાગુ કરવાના વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરવા માટે પુરાવા દ્વારા રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલી હકીકતોના આધારે સારા કારણો આપ્યા – પતિ તેની સામે કલમ ૧૧૩એ હેઠળ ઊભી થયેલી પૂર્વધારણાઓનું ખંડન કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યો આમ, હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ આદેશ માન્ય રાખવામાં આવે છે પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ કલમ ૧૧૩એ.

અપીલ ફગાવી દેતા, કોર્ટે

ઠરાવ્યું:૧.૧ સંબંધિત હકીકતોના આધારે હાઈકોર્ટ એવું માનવામાં વાજબી જણાય છે કે એફ.આઈ.આર નોંધવામાં વિલંબ માટે સારી સમજૂતી છે કારણ કે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧૫ એ માન્ય કારણો વિના ઇન્ડવેસ્ટ કાર્યવાહીમાં વિલંબ કર્યો જેના કારણે પોસ્ટમોર્ટમ તપાસમાં પણ વિલંબ થયો અને માત્ર ઇજાઓ વગેરેની જાણકારી મળ્યા પર જ મૃતકની માતાએ એફ.આઈ.આર નોંધાવવાની હિંમત ભેગી કરી. જ્યારે મૃતક દસ મહિનાના પુત્રને છોડીને મૃત્યુ પામી ત્યારે મૃતકની માતાને અન્ય ઘણી બાબતોની ચિંતા હતી, જેમાં મૃતદેહના અંતિમ સંસ્કારનો સમાવેશ થાય છે અને આવા સંજોગોમાં વિલંબિત ફરિયાદ નોંધાવવા માટે મૃતકની માતાને દોષી ઠેરવવાના તેના અતિ-તકનીકી અભિગમ માટે ટ્રાયલ કોર્ટની ટીકા કરવામાં હાઈકોર્ટ વાજબી હતી. એફ.આઈ.આર અથવા ફરિયાદ નોંધાવવામાં વિલંબ તમામ કિસ્સાઓમાં ઘાતક નથી. વર્તમાન પ્રકૃતિના કિસ્સાઓમાં કોર્ટે થોડી સંવેદનશીલતા દાખવવી જોઈએ જ્યાં પીડિતાના સૌથી નજીકના સંબંધી - માતા એક ગરીબ લાચાર મહિલા છે. એક સુખી વ્યક્તિ પણ આવી દુર્ઘટનાનો ભોગ બને ત્યારે માનસિક મૂંઝવણની સ્થિતિનો ભોગ બની શકે છે. આવા કિસ્સાઓમાં જો મૃતક બાળકોને પાછળ છોડી ગઈ હોય તો કાર્યવાહી વધુ વિલંબિત થવાની સંભાવના છે. તેમની સલામતી અને કસ્ટડીને લગતા મુદ્દાઓને ઘણીવાર ઉચ્ચ પ્રાથમિકતાની જરૂર હોય છે. વર્તમાન પ્રકૃતિની ઘટનાઓમાં એવા લોકો સામે ફોજદારી કેસ નોંધવાની જરૂર પડે છે જેઓ મૃતક દ્વારા વૈવાહિક સંબંધોના આધારે પહેલાથી જ સંબંધીની શ્રેણીમાં છે અને સંબંધી સામે ફોજદારી કેસ નોંધવો કે નહીં તે અંગે નિર્ણય લેવો હંમેશા સરળ હોતો નથી.

તેથી આવા કિસ્સાઓમાં પીડિતાના નજીકના સંબંધીઓની માનસિક સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને વિલંબની હકીકતને સહાનુભૂતિપૂર્વક વ્યવહાર કરવો જોઈએ.
[પેરા ૧૧] [૧૫૨-ઈ-એચ; ૧૫૩-એ-બી]

૧.૨ આ રજૂઆતમાં કોઈ યોગ્યતા નથી કે નિર્દોષ છુટકારાનો ચુકાદો અને આદેશ વિફૂત ન હતો અથવા તેમાં હાઈકોર્ટના હસ્તક્ષેપની જરૂર ન હતી. હાઈકોર્ટના મંતવ્યો યોગ્ય છે અને તે સ્વીકારવામાં આવે છે કે ટ્રાયલ કોર્ટનો ચુકાદો અભિગમ અને મૂલ્યાંકનમાં એવી ગંભીર ભૂલોથી પીડાતો હતો કે તેને એ સિદ્ધાંત પર બચાવી શકાય નહીં કે જો બે મંતવ્યો શક્ય હોય, તો નિર્દોષ છુટકારાના ચુકાદા અને આદેશમાં દખલગીરી ન થવી જોઈએ. આથી, હાઈકોર્ટે આઈ.પી.સી ની કલમો ૪૯૮-એ અને ૩૦૬ હેઠળના ગુનાઓ માટે અપીલકર્તાને દોષિત ઠેરવવાની કાર્યવાહી કરી. [પેરા ૧૩, ૨૩] [૧૫૩-એફ-જી; ૧૫૭-જી]

૧.૩ વર્તમાન કેસમાં, પીડિતાના શરીર પરની ઈજાઓ જોયા પછી, જે અપીલકર્તા પતિ દ્વારા બિલકુલ સમજાવવામાં આવી નથી, જોકે તે જીવલેણ રાત્રે તે અને મૃતક એક જ રૂમમાં એકસાથે સૂતા હતા તે પહેલાં તેણીએ ઝેર ખાધું હતું, હાઈકોર્ટ એક સુવિચારિત તારણ પર આવી કે મૃતકને તેના દારૂના વ્યવસાયમાં રોકાણ કરવા માટે રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦/- ની આરોપીની માંગનું પાલન ન કરવા બદલ શારીરિક અને માનસિક એમ બંને રીતે અને પ્રત્યક્ષ તેમજ પરોક્ષ રીતે

હેરાન કરવામાં આવતી હતી. હાઈકોર્ટેને જાણવા મળ્યું કે આવી સત્તામણી કલમ ૪૯૮-એ આઈ.પી.સી ના ખુલાસાના ખંડ (બી) હેઠળ સ્પષ્ટપણે આવે છે. અલગ મત લેવાનું કોઈ વાજબી કારણ નથી. [પેરા ૧૭] [૧૫૫-જી-એચ; ૧૫૬-એ-બી]

૧.૪ કારણ કે હાઈકોર્ટે કલમ ૪૯૮-એ હેઠળ અપીલકર્તાની સજા માટે મૃતકને ફૂરતા પહોંચાડવા અંગેનું તારણ નોંધ્યું હતું, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩એ હેઠળ પૂર્વધારણા ઉભી કરવા માટેના તમામ આવશ્યક તત્વો સ્પષ્ટપણે સાબિત થયા હતા. પરંતુ હાઈકોર્ટે કલમ ૧૧૩એ હેઠળ ઉપલબ્ધ હોય તેવા વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરવાનો આશરો લેવા માટે વાજબી હતી કે નહીં તે મુદ્દા અંગે, પૂર્વધારણાનો આશરો લેવાની બાબતમાં કોર્ટેને વિવેકાધિકાર છે તે તે કલમમાં વપરાયેલા સાદા શબ્દોથી સ્પષ્ટ થાય છે-‘કોર્ટ માની શકે છે’. [પેરા ૧૯ અને ૨૦] [૧૫૬-ઈ-એફ]

૧.૫ એકવાર કાર્યવાહી ફૂરતાના ઘટકને સ્થાપિત કરવામાં સફળ થાય છે જે કલમ ૪૯૮એ હેઠળ દોષિત ઠેરવે છે, તો માત્ર એક જવલંત કિસ્સામાં, જો પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩એ ની અન્ય આવશ્યકતાઓ સંતોષાય તો, અદાલત ઉશ્કેરણીની પૂર્વધારણા લાગુ કરવાનો ઇનકાર કરી શકે છે. વર્તમાન કેસમાં, હાઈકોર્ટે પુરાવા દ્વારા રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલી હકીકતોના આધારે કલમ

૧૧૩એ હેઠળ પૂર્વધારણા લાગુ કરવાના વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરવા માટે સારા કારણો આપ્યા છે. હાઈકોર્ટને પછીના ખુલાસાઓ અસ્વીકાર્ય જણાયા અને પ્રારંભિક ખુલાસો કે મૃતકે આત્મહત્યા કરી કારણ કે તેને તેની માતાના ઘરે જવાની પરવાનગી નહોતી, તે આત્મવિશ્વાસ પ્રેરિત કરતું નથી અને હાઈકોર્ટ દ્વારા તેને યોગ્ય રીતે નકારી કાઢવામાં આવ્યું. માત્ર આવી નજીવી બાબત માટે, દસ મહિનાનો પુત્ર અને વીસ અઠવાડિયાનો ગર્ભ ધરાવતી સ્વસ્થ ચુપતી પોતાનો જીવ લે તેવી બિલકુલ અપેક્ષા રાખી શકાય નહીં. અપીલકર્તાએ મૃતકના શરીર પરની ઈજાઓ માટે માત્ર કોઈ જ ખુલાસો આપ્યો ન હતો, બલ્કે તેણે મૌન રહીને તેને છુપાવવાનું પસંદ કર્યું હતું. સ્પષ્ટપણે અપીલકર્તા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩એ હેઠળ તેની સામે ઉભી થયેલી પૂર્વધારણાઓનું ખંડન કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યો. [પેરા ૨૪] [૧૫૭-એચ; ૧૫૮-એ-ડી]

પેદા નારાયણ અને અન્ય વિરુદ્ધ આંધ્રપ્રદેશ રાજ્ય (૧૯૭૫) ૪ એસ.સી.સી ૧૫૩: ૧૯૭૫ (૦) સપ્લી. એસ.સી.આર ૮૪; કે. પ્રેમા એસ. રાવ અને અન્ય વિરુદ્ધ યાદલા શ્રીનિવાસ રાવ અને અન્ય (૨૦૦૩) ૧ એસ.સી.સી ૨૧૭: ૨૦૦૨ (૩) સપ્લી. એસ.સી.આર ૩૩૯; હંસ રાજ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય (૨૦૦૪) ૧૨ એસ.સી.સી ૨૫૭: ૨૦૦૪ (૨) એસ.સી.આર ૬૭૮; ગંગુલા મોહન રેડ્ડી વિરુદ્ધ આંધ્રપ્રદેશ રાજ્ય (૨૦૧૦) ૧ એસ.સી.સી ૭૫૦: ૨૦૧૦ (૧) એસ.સી.આર ૭; એમ. મોહન વિરુદ્ધ રાજ્ય (૨૦૧૧) ૩ એસ.સી.સી

૬૨૬: ૨૦૧૧ (૩) એસ.સી.આર ૪૩૭; મંગલ રામ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય
(૨૦૧૪) ૧૨ એસ.સી.સી ૫૯૫ : ૨૦૧૪ (૪) એસ.સી.આર ૯૮૮;
નારાયણમૂર્તિ વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય (૨૦૦૮) ૧૬ એસ.સી.સી ૫૧૨: ૨૦૦૮
(૮) એસ.સી.આર ૪૦૩ સંદર્ભિત.

કેસ. લો

૧૯૭૫ (૦)	સપ્તી. એસ.સી.આર ૮૪	સંદર્ભિત પેરા ૧૦
૨૦૦૨ (૩)	સપ્તી. એસ.સી.આર ૩૩૯	સંદર્ભિત પેરા ૧૪
૨૦૦૪ (૨)	એસ.સી.આર ૬૭૮	સંદર્ભિત પેરા ૨૧
૨૦૧૦ (૧)	એસ.સી.આર ૭	સંદર્ભિત પેરા ૨૧
૨૦૧૧ (૩)	એસ.સી.આર ૪૩૭	સંદર્ભિત પેરા ૨૨
૨૦૧૪ (૪)	એસ.સી.આર ૯૮૮	સંદર્ભિત પેરા ૨૨
૨૦૦૮ (૮)	એસ.સી.આર ૪૦૩	સંદર્ભિત પેરા ૨૩

ફોજદારી અપીલ અધિકારક્ષેત્ર: ફોજદારી અપીલ નંબર ૧૩૫૮ વર્ષ ૨૦૦૮.

કર્ણાટક હાઈકોર્ટ, બેંગલોરના તારીખ ૧૩.૦૯.૨૦૦૭ ના ચુકાદા અને આદેશ પરથી, ફોજદારી અપીલ નંબર ૧૪૦૯ વર્ષ ૨૦૦૦ માં.

પી. વિશ્વનાથ શેટ્ટી, વરિષ્ઠ વકીલ, સુશ્રી એ. સુમતી, અપીલકર્તા તરફથી વકીલ.

વી. એન. રઘુપતિ, પ્રતિવાદી તરફથી વકીલ.

કોર્ટનો ચુકાદો આ મુજબ આપવામાં આવ્યો હતો

શિવ કીર્તિ સિંહ, ન્યાયમૂર્તીશ્રી

૧. વિશેષ રજા દ્વારા આ અપીલ, ફર્સ્ટ એડિશનલ સેશન્સ જજ, ડી.કે. મેંગલોરના એસ.સી. નંબર ૧૫૦/૯૪ ના તારીખ ૧૬.૦૯.૨૦૦૦ ના ચુકાદા સામે રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ફોજદારી અપીલ નંબર ૧૪૦૯ વર્ષ ૨૦૦૦ માં કર્ણાટક હાઈકોર્ટ, બેંગલોરની ડિવિઝન બેંચ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા તારીખ ૧૩.૦૯.૨૦૦૭ ના ચુકાદા અને આદેશ સામે છે, જેમાં અપીલકર્તા અને તેના માતાપિતા બંનેને દહેજ પ્રતિબંધક અધિનિયમની કલમો ૩, ૪ અને ૬ હેઠળ અને ભારતીય દંડ સંહિતા (આઈ.પી.સી) ની કલમો ૪૯૮-

એ અને ૩૦૪-બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં આવ્યા હતા. આક્ષેપિત આદેશ દ્વારા હાઈકોર્ટે નિર્દોષ છુટકારાના ચુકાદાને આંશિક રીતે ઉલટાવી દીધો છે. તેણે અપીલકર્તા, પીડિત મહિલાના પતિને, કલમ ૪૯૮-એ હેઠળના ગુના માટે ત્રણ વર્ષની સખત કેદ (RI) ની સજા અને ડિફોલ્ટ કલમ સાથે રૂ. ૫૦૦૦/- ના દંડ માટે દોષિત ઠેરવ્યો છે. અપીલકર્તાને આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૬ હેઠળના ગુના માટે પાંચ વર્ષની સખત કેદ અને રૂ. ૧૦,૦૦૦/- ના દંડ માટે પણ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો છે, ફરીથી ડિફોલ્ટ કલમ સાથે. બંને સજા એકસાથે ચાલશે. જો દંડની રકમ વસૂલ કરવામાં આવે, તો તે મૃતકની માતા, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી-૬ ગુલાબીને ચૂકવવામાં આવશે, જો તેણી જીવિત હોય.

૨. અપીલકર્તા તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી પી. વિશ્વનાથ શેટ્ટીએ અપીલ હેઠળના ચુકાદા અને આદેશ પર પ્રહાર કરવા માટે ત્રણ મુખ્ય રજૂઆતો ઉભી કરી છે. તેમના મતે, નિર્દોષ છુટકારાનો ચુકાદો અને આદેશ વિકૃત ચુકાદો ન હતો અને તેમાં હાઈકોર્ટ દ્વારા કોઈ દખલગીરીની જરૂર ન હતી. બીજું, એવો દાવો કરવામાં આવે છે કે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૬ હેઠળ કોઈ ચાર્જ ઘડવામાં ન આવ્યો હોવાની ગેરહાજરીમાં હાઈકોર્ટે તે કલમ હેઠળ અપીલકર્તાને દોષિત ઠેરવવો ન જોઈતો હતો. છેલ્લે પરંતુ ઓછામાં ઓછું

નહીં, એવો દાવો છે કે હાઈકોર્ટ દ્વારા કોઈપણ ચાર્જ માટે અપીલકર્તાની સજાને વાજબી ઠેરવવા માટે રેકૉર્ડ પર કોઈ પુરાવા નથી.

૩. શ્રી વી. એન. રઘુપતિ, પ્રતિવાદી તરફથી વિદ્વાન વકીલ, બીજી તરફ, ઉપરોક્ત ત્રણેય રજૂઆતોનું સખત ખંડન કર્યું છે અને તે ચુકાદા અને ઉપર જણાવેલ હદ સુધી અપીલકર્તાના નિર્દોષ છુટકારાને ઉલટાવી દેતા આદેશને સંપૂર્ણ સમર્થન આપવા માટે રેકૉર્ડ પરની સંબંધિત સામગ્રી તેમજ આક્ષેપિત આદેશમાં હાઈકોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલી ચર્ચાઓ પર આધાર રાખ્યો છે.

૪. આક્ષેપિત ચુકાદો અને આદેશ હસ્તક્ષેપની માંગ કરે છે કે કેમ તે મુખ્ય મુદ્દાને નક્કી કરવા માટે વિશિષ્ટ રજૂઆતો પર ધ્યાન આપતા પહેલા, આ કેસની વાસ્તવિક હકીકતોની નોંધ લેવી ઉપયોગી અને સુસંગત રહેશે. આશરે ૨૫ વર્ષની ઉંમરની મૃતક ચુપતીની વાર્તા, જેને તેણીના જીવનની આસપાસની દુર્ભાગ્યપૂર્ણ પરિસ્થિતિ અને સંજોગો દ્વારા આત્મહત્યા કરવાની ફરજ પડી હતી, તે અન્ય ઘણી એવી ચુપતીઓની વાર્તા જેવી છે જેઓ તેમના વૈવાહિક ઘરની ચાર દિવાલોની મર્યાદામાં પડતી અકથ્ય વેદનાઓ અને મુશ્કેલીઓને કારણે તેમનું જીવન સમાપ્ત કરે છે. તે બધા લાંબા અને આનંદમય વિવાહિત જીવન જીવવાની આશા સાથે આવા ઘરમાં પ્રવેશે છે પરંતુ આ આશા, હંમેશા, લાંબો સમય ટકતી

નથી, અને તેમનું જીવન પણ નહીં. વર્તમાન કિસ્સામાં પીડિતા એક પુત્રને પાછળ છોડી ગઈ જે તે સમયે આશરે દસ મહિનાનો હતો અને તેણીના ગર્ભમાં વીસ અઠવાડિયાના જીવની માતા પણ હતી. મૃતક રેખા ઉર્ફે બેબીના લગ્ન ૫.૦૬.૧૯૯૧ ના રોજ અપીલકર્તા સાથે થયા હતા અને તરત જ તેણે તેના પતિ અને સાસરિયાઓ સાથે વૈવાહિક ઘરમાં રહેવાનું શરૂ કર્યું અને તેમને એક પુત્રનો જન્મ પણ થયો જે તેણીના મૃત્યુની તારીખ એટલે કે ૧૯.૧૧.૧૯૯૩ ના રોજ આશરે દસ મહિનાનો હતો. તેણીના મૃત્યુ અંગે કોઈ વિવાદ નથી અને ૧૯.૧૧.૧૯૯૩ ના રોજ સવારે ૯.૪૫ કલાકે સ્થાનિક પોલીસ સ્ટેશનમાં અપીલકર્તા દ્વારા નોંધાયેલ અકુદરતી મૃત્યુ અહેવાલ (U D I R) પ્રદર્શન ઈ X.P.૨૦ મુજબ પણ, તે કેટલાક ઝેરના કારણે મૃત્યુ પામી જે તેણીએ કથિત રીતે ખાધું હતું કારણ કે અપીલકર્તાએ તેને ૧૮.૧૧.૧૯૯૩ ના સવારના કલાકોમાં તેના માતાના ઘરે જવાની મનાઈ કરી હતી. કહેવાતા અહેવાલમાં વર્ણવ્યા મુજબ, પીડિતાએ એવું ઝેર ખાધું હતું જે ખેતરોમાં છંટકાવ માટે રાખવામાં આવ્યું હતું. તેણીને હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં આવી હતી પરંતુ સવારે ૮ વાગ્યાની આસપાસ ત્યાં જ તેનું અવસાન થયું. અપીલકર્તા દ્વારા આપવામાં આવેલ ઘટનાની આવૃત્તિ મુજબ, મૃતક અને તે ખૂબ જ સુખી જીવન જીવી રહ્યા હતા. તે લગ્ન સમયે દહેજ તરીકે આપવામાં આવેલા પૈસા અને સોનાથી સંતુષ્ટ હતો અને દેખીતી રીતે તે નુકસાનમાં હતો કે મૃતકે ઝેર કેમ ખાધું.

પ. હાઈકોર્ટ દ્વારા રેકૉર્ડની કાળજીપૂર્વક નોંધ લેવામાં આવી છે અને તે જાહેર કરે છે કે પોલીસ/તપાસ એજન્સીએ, ઘટના વિશે જાણ્યા પછી તરત જ, ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૭૪ હેઠળ ઇન્કવેસ્ટ કાર્યવાહી હાથ ધરવા તહસીલદાર (એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ), ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી-૧૫ ને વિનંતી કરી. હાઈકોર્ટે બિનજરૂરી વિલંબ કરવા અને બે દિવસ પછી ૨૨.૧૧.૧૯૯૩ ના રોજ ઇન્કવેસ્ટ યોજવા બદલ તહસીલદારની કાર્યવાહીની યોગ્ય રીતે નિંદા કરી છે. ઇન્કવેસ્ટ પછી મૃતકની માતા, ગુલાબી, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી-૬ એ ૨૨.૧૧.૧૯૯૩ ના રોજ પોલીસમાં ફરિયાદ નોંધાવી અને તેના આધારે પોલીસે આઈ.પી.સી ની કલમ ૪૯૮-એ, ૩૦૪-બી અને દહેજ પ્રતિબંધક અધિનિયમની કલમ ૩ અને ૪ હેઠળના ગુનાઓ માટે ફોજદારી કેસ નંબર ૧૩૬/૯૩ નોંધ્યો. તપાસ બાદ પોલીસે માત્ર મૃતકના પતિ અને તેના માતાપિતા સામે ચાર્જશીટ રજૂ કરી. ત્યારબાદ સી.આર.પી.સી ની કલમ ૩૧૯ હેઠળ અન્ય એક સંબંધીને આરોપી નંબર ૪ તરીકે સમન્સ મોકલવામાં આવ્યા.

૬. ડૉ. એમ.આર. શેઠી, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી-૮ એ પોસ્ટમોર્ટમ રિપોર્ટ સાબિત કર્યો છે. તેણે જુબાની આપી છે કે તેણે ૨૨.૧૧.૧૯૯૩ ની બપોરે અન્ય ડૉક્ટર સાથે મૃતકનું શબપરીક્ષણ કર્યું અને શબ પર નીચેના ઘા જોયા:

૧.૨. ઘૂંટણના સાંધાથી ૨" ઉપર જમણા જાંઘના નીચેના ભાગમાં ટ્રાંસવર્સ કન્ટ્ર્યુક્શન ૨" લંબાઈમાં. તેના પર વિવિધ કદના ઘર્ષણ સાથે ડાબી જાંઘના નીચેના ભાગમાં હેમેટોમા ૬" x ૩";

૩. જમણા કટિ પ્રદેશ પર ઘર્ષણ ૨-૧/૨";

૪. જમણા જાંઘના પાછળના ભાગમાં ઘર્ષણ ૨-૧/૨";

૫. વિવિધ કદના જમણા હાથ પર બહુવિધ નાના ઘર્ષણ; અને

૬. નસકોરામાંથી લોહીથી ખરડાયેલું પ્રવાહી.

તેને મૃતકના ગર્ભમાં વીસ અઠવાડિયાનો ગર્ભ મળ્યો હતો. તેણે જુબાની આપી કે વિસેરાના અનુગામી રાસાયણિક પ્રયોગશાળાના અહેવાલ મુજબ, મૃત્યુ ઓર્ગેનો ફોસ્ફરસ રસાયણના સેવનને કારણે થયું હતું. ડૉક્ટરે એવી પણ જુબાની આપી છે કે ઘા એન્ટે-મોર્ટમ હતા જે સખત અને બુઝી વસ્તુથી થયા હતા પરંતુ તેનાથી મૃત્યુ થયું ન હતું. લગ્નના સાત વર્ષમાં પીડિતાના અકુદરતી મૃત્યુ પર કોઈ વિવાદ નથી.

૭. હાઈકોર્ટે મૃતકની માતા ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી-૬ અને તેના બે નાના ભાઈઓ ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી-૮ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી-૨૦ ની જુબાનીની તપાસ

કરી છે કે લગ્ન સમયે તેઓએ રોકડ અને સોનામાં દહેજની ચુકવણી માટે મૃતકના પતિની માંગને પહોંચી વળવા માટે પૈસાની વ્યવસ્થા કરવી પડી હતી. આ પાસા પર સાક્ષીઓ વિશ્વાસપાત્ર હોવાનું જણાયું હતું અને અતિશયોકિત અથવા ખોટા આક્ષેપોમાં સામેલ ન હતા. બીજી તરફ ટ્રાયલ કોર્ટે ફરિયાદકર્તાની ચૂકવણી કરવાની ક્ષમતા, તેના દ્વારા ગોઠવવામાં આવેલા નાણાંનો સ્ત્રોત અને વાસ્તવમાં દાવા કરેલી જગ્યાએ પૈસા ચૂકવવામાં આવ્યા હતા કે કેમ તેના આધારે આ મુદ્દાની ચર્ચા કરવા માટે બિનજરૂરી વિગતોમાં ગઈ. રકમમાં તફાવત હોવા છતાં, U ડીR ફરિયાદ ઈ X.P ૨૦ માં અપીલકર્તાએ દહેજ તરીકે રૂ. ૨૫,૦૦૦/- લીધા હોવાનું સ્વીકાર્યું છે. હાઈકોર્ટે યોગ્ય રીતે ઠરાવ્યું છે કે ટ્રાયલ કોર્ટે વધુ વિગતોમાં ન જવું જોઈતું હતું. એકમાત્ર સંબંધિત મુદ્દો દહેજની પ્રારંભિક ચુકવણીનો હતો, તેની માત્રાનો નહીં. પરંતુ આ પાસાને વધુ આગળ ધપાવવાની જરૂર નથી કારણ કે હાઈકોર્ટે પણ, કાર્યવાહીના પુરાવા પર આધાર રાખતી વખતે કે લગ્નના એક વર્ષ પછી તેની માતાની મુલાકાત દરમિયાન મૃતકે જાણ કરી હતી કે આરોપીઓ ૨૦ સોનાના સિક્કા અને અપીલકર્તા દ્વારા દારૂની દુકાનમાં રોકાણ કરવા માટે રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦/- ના વધારાના દહેજની માંગ કરીને તેને હેરાન કરી રહ્યા હતા, એવું ઠરાવ્યું છે કે આવી અનુગામી માંગ લગ્ન સાથે સંબંધિત ન હોવાથી, તેને દહેજની માંગ તરીકે સ્વીકારવાની જરૂર નથી અને તેથી આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૪ હેઠળનો ગુનો આકર્ષિત થતો નથી. આ સંદર્ભમાં એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે સ્પષ્ટતા મુજબ આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૪ માં, 'દહેજ' નો અર્થ દહેજ પ્રતિબંધક અધિનિયમ, ૧૯૬૧ ની કલમ ૨ સમાન હશે.

૮. હાઈકોર્ટે આઈ.પી.સી ની કલમ ૪૯૮-એ અને ૩૦૬ આકર્ષિત થાય છે કે કેમ તે મુદ્દા પર વિચાર કર્યો છે અને સંબંધિત જોગવાઈઓ તેમજ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩એ ને બહાર કાઢ્યા પછી, અપીલકર્તાને આઈ.પી.સી ની કલમ ૪૯૮-એ અને ૩૦૬ હેઠળના ગુનાઓ માટે દોષિત ઠેરવ્યો છે. તે માટે હાઈકોર્ટે રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ મૌખિક પુરાવા તેમજ પત્રોના રૂપમાં દસ્તાવેજી પુરાવા ધરાવતી સંબંધિત સામગ્રી પર આધાર રાખ્યો છે. આ મુદ્દા પર હાઈકોર્ટે કોઈ તથ્ય અથવા કાયદાની ભૂલ કરી છે કે કેમ તેની ચર્ચા કરતા પહેલા, અપીલકર્તા વતી આગળ વધારવામાં આવેલા પ્રથમ દલીલની તપાસ કરવી ઉપયોગી છે કે હાઈકોર્ટે અપીલકર્તાના નિર્દોષ છુટકારામાં દખલ કરવી જોઈતી ન હતી.

૯. અગાઉ નોંધ્યું છે તેમ, દહેજની માંગણી અને સ્વીકાર કર્યા પછી લગ્ન કરવામાં આવ્યા હતા કે કેમ તે મુદ્દા પર, હાઈકોર્ટેને ટ્રાયલ કોર્ટનો અભિગમ સંપૂર્ણપણે ખોટો જણાયો. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી-૬, ૮ અને ૨૦ તેમજ ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ અને ૧૬ ની જુબાનીમાંથી ઉભરી આવતી સ્પષ્ટ હકીકતોને અવગણતા ટ્રાયલ જજના કારણે અને ઈX.P.૨૦ પર U ડીR ફરિયાદમાં આરોપીની કબૂલાતને પણ અવગણવાને કારણે તારણો દૂષિત હોવાનું જણાયું હતું.

૧૦. હાઈકોર્ટે આગળ યોગ્ય રીતે ઠરાવ્યું છે કે ટ્રાયલ જજ રેકૉર્ડ પર પહેલેથી જ ઉપલબ્ધ સંબંધિત દસ્તાવેજોને જોવામાં નિષ્ફળ ગયા અને કલમ ૧૭૪ સી.આર.પી.સી ની કાર્યવાહી હેઠળ તાલુકા એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી-૬ અને મૃતકના અન્ય સંબંધીઓના નિવેદનો રજૂ ન કરવા બદલ કાર્યવાહી સામે ખોટું અનુમાન દોર્યું. હાલમાં તે વિવાદિત નથી કે તે નિવેદનો ઇન્કવેસ્ટ રિપોર્ટ સાથે રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ હતા/છે. એ નોંધવામાં આવે છે કે ટ્રાયલ કોર્ટના આવા ખોટા અભિગમે તેના ચુકાદા પર મજબૂત પ્રભાવ પાડ્યો હતો જે તેને વિકૃત બનાવે છે. વાસ્તવમાં, જો ટ્રાયલ કોર્ટે પેદા નારાયણ અને અન્ય વિરુદ્ધ આંધ્રપ્રદેશ રાજ્યના કેસમાં આ કોર્ટ દ્વારા સમજાવ્યા મુજબ સી.આર.પી.સી ની કલમ ૧૭૪ ના અવકાશ માટે પોતાનું મન લાગુ કર્યું હોત, તો આવી ગંભીર ભૂલ ટાળી શકાઈ હોત કારણ કે આવા નિવેદનોનું વધુ કાનૂની વજન નથી કારણ કે તે સી.આર.પી.સી ની કલમ ૧૭૪ હેઠળની ઇન્કવેસ્ટ કાર્યવાહીના અવકાશની બહાર છે.

૧૧. સંબંધિત હકીકતોના આધારે હાઈકોર્ટ એવું માનવામાં વાજબી જણાય છે કે એફ.આઈ.આર નોંધવામાં વિલંબ માટે સારી સમજૂતી છે કારણ કે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી-૧૫ એ માન્ય કારણો વિના ઇન્કવેસ્ટ કાર્યવાહીમાં વિલંબ કર્યો જેના કારણે પોસ્ટમોર્ટમ તપાસમાં પણ વિલંબ થયો અને માત્ર ઇજાઓ વગેરેની

જાણકારી મળ્યા પર જ મૃતકની માતાએ એફ.આઈ.આર નોંધાવવાની હિંમત લેગી કરી. જ્યારે મૃતક દસ મહિનાના પુત્રને છોડીને મૃત્યુ પામી ત્યારે મૃતકની માતાને અન્ય ઘણી બાબતોની ચિંતા હતી, જેમાં મૃતદેહના અંતિમ સંસ્કારનો સમાવેશ થાય છે અને આવા સંજોગોમાં વિલંબિત ફરિયાદ નોંધાવવા માટે મૃતકની માતાને દોષી ઠેરવવાના તેના અતિ-તકનીકી અભિગમ માટે ટ્રાયલ કોર્ટની ટીકા કરવામાં હાઈકોર્ટ વાજબી હતી. એ ચાદ રાખવું ઉપયોગી થશે કે એફ.આઈ.આર અથવા ફરિયાદ નોંધાવવામાં વિલંબ તમામ કિસ્સાઓમાં ઘાતક નથી. વર્તમાન પ્રકૃતિના કિસ્સાઓમાં કોર્ટે થોડી સંવેદનશીલતા દાખવવી જોઈએ જ્યાં પીડિતાના સૌથી નજીકના સંબંધી – માતા એક ગરીબ લાચાર મહિલા છે. એક સુખી વ્યક્તિ પણ આવી દુર્ઘટનાનો ભોગ બને ત્યારે માનસિક મૂંઝવણની સ્થિતિનો ભોગ બની શકે છે. આવા કિસ્સાઓમાં જો મૃતક બાળકોને પાછળ છોડી ગઈ હોય તો કાર્યવાહી વધુ વિલંબિત થવાની સંભાવના છે. તેમની સલામતી અને કસ્ટડીને લગતા મુદ્દાઓને ઘણીવાર ઉચ્ચ પ્રાથમિકતાની જરૂર હોય છે. વર્તમાન પ્રકૃતિની ઘટનાઓમાં એવા લોકો સામે ફોજદારી કેસ નોંધવાની જરૂર પડે છે જેઓ મૃતક દ્વારા વૈવાહિક સંબંધોના આધારે પહેલાથી જ સંબંધીની શ્રેણીમાં છે અને સંબંધી સામે ફોજદારી કેસ નોંધવો કે નહીં તે અંગે નિર્ણય લેવો હંમેશા સરળ હોતો નથી. તેથી આવા કિસ્સાઓમાં પીડિતાના નજીકના સંબંધીઓની માનસિક સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને વિલંબની હકીકતને સહાનુભૂતિપૂર્વક વ્યવહાર કરવો જોઈએ. ટ્રાયલ કોર્ટ આ બાબતે પણ ખરાબ રીતે નિષ્ફળ ગઈ.

૧૨. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી-૬ મૃતકની માતાના પુરાવાને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી-૭ પ્રતાપ, મૃતકના પિતરાઈ ભાઈ દ્વારા સારી રીતે સમર્થન મળે છે જેણે દશેરાની રજાઓ દરમિયાન, તેના મૃત્યુના એક મહિના પહેલાં મૃતકની મુલાકાત લીધી હતી. તેણે જોયું કે મૃતકને તેના પતિ દ્વારા સતત ખરાબ વર્તન કરવામાં આવી રહ્યું હતું. તેણે એ હદ સુધી જુબાની આપી છે કે મૃતકે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી-૭ ને વિનંતી કરી કે તે તેની માતા સમક્ષ ખરાબ વર્તન જાહેર ન કરે કારણ કે તે અસ્વસ્થ થઈ જશે. તારીખ ૨૭.૯.૧૯૯૩ ના ઈX P-૭ અને તારીખ ૨૮.૧૦.૧૯૯૩ ના પ્રદર્શન ડી-૩ માં રહેલા પત્રોની નીચેની બંને કોર્ટો દ્વારા ચર્ચા કરવામાં આવી છે. અમે હાઈકોર્ટના મંતવ્યો સાથે સહમત છીએ કે અનુક્રમે મૃતક દ્વારા તેની માતાને અને મૃતકની બહેન દ્વારા મૃતકને લખવામાં આવેલા તે પત્રો, બચાવપક્ષને બિલકુલ મદદ કરતા નથી. ટ્રાયલ કોર્ટે તે પત્રોની પ્રશંસા કરવામાં સ્પષ્ટપણે વિકૃત અભિગમ અપનાવ્યો હતો જાણે કે તેઓ બચાવપક્ષની તરફેણમાં હોય. વધુમાં, આ દસ્તાવેજોમાંથી યોગ્ય અને તાર્કિક અનુમાનોને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ચુકાદાના ફક્ત ૩૭ માં ફરીથી એ ખોટા આધારે પ્રતિકૂળ અનુમાનનો આશરો લઈને નકારી કાઢવામાં આવ્યા હતા કે ઇન્કવેસ્ટ હાથ ધરતી વખતે તહસીલદાર દ્વારા નોંધાયેલા ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી-૬ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી-૯ ના નિવેદનો કોર્ટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતા. અગાઉ નોંધ્યું છે તેમ, આ નિવેદનો ઇન્કવેસ્ટ રિપોર્ટનો ભાગ હતા અને રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ હતા.

૧૩. ઉપરોક્ત ચર્ચાઓના ધ્યાનમાં રાખીને અમને પ્રથમ દલીલમાં કોઈ યોગ્યતા જણાતી નથી કે નિર્દોષ છુટકારાનો ચુકાદો અને આદેશ વિકૃત ન હતો અથવા તેમાં હાઈકોર્ટના હસ્તક્ષેપની જરૂર ન હતી. આ મુદ્દા પર હાઈકોર્ટના મંતવ્યો યોગ્ય છે અને અમે સંમત છીએ કે ટ્રાયલ કોર્ટનો ચુકાદો અભિગમ અને મૂલ્યાંકનમાં એવી ગંભીર ભૂલોથી પીડાતો હતો કે તેને એ સિદ્ધાંત પર બચાવી શકાય નહીં કે જો બે મંતવ્યો શક્ય હોય, તો નિર્દોષ છુટકારાના ચુકાદા અને આદેશમાં દખલગીરી ન થવી જોઈએ.

૧૪. જ્યાં સુધી બીજી દલીલનો સવાલ છે, તે માત્ર અસ્વીકાર માટે નોંધવાની જરૂર છે. વિદ્વાન વકીલ પ્રત્યે નિષ્પક્ષ રહેવા માટે, તેમણે આ દલીલ પર કોઈ લંબાણપૂર્વક ચર્ચા કરી નથી કે કોઈ ચુકાદો ટાંક્યો નથી. બીજી તરફ હાઈકોર્ટે પેરા ૪૪ અને ૪૫ માં વિગતવાર તે હેડ હેઠળ ચાર્જની ગેરહાજરીમાં આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૬ હેઠળ દોષિત ઠેરવવાના મુદ્દા સાથે વ્યવહાર કર્યો. તેણે પેરા ૪૪ માં કર્ણાટક હાઈકોર્ટ અને આ કોર્ટના કેટલાક ચુકાદાઓની પણ નોંધ લીધી છે. કે. પ્રેમા એસ. રાવ અને અન્ય વિરુદ્ધ ચાદલા શ્રીનિવાસ રાવ અને અન્યના કેસમાં કંઈક અંશે સમાન સંજોગોમાં આ કોર્ટના ચુકાદાને ધ્યાનમાં રાખીને આ મુદ્દો ચોક્કસપણે રેસ ઇન્ટેગ્રા નથી. તે કેસમાં ૩૦૪-બી આઈ.પી.સી હેઠળ મૃતકના પતિનો નિર્દોષ છુટકારો ઉલટાવવામાં આવ્યો ન હતો પરંતુ આ કોર્ટે

કલમ ૪૯૮-એ આઈ.પી.સી હેઠળ તમામ ત્રણ આરોપીઓની સજાને માન્ય રાખતી વખતે, આગળ આત્મહત્યાના કિસ્સામાં ૩૦૬ આઈ.પી.સી હેઠળના ચાર્જની ગેરહાજરી સંબંધિત મુદ્દાઓની ચર્ચા કર્યા પછી ૩૦૬ આઈ.પી.સી હેઠળ પીડિતાના પતિને દોષિત ઠેરવ્યો, જ્યારે સંબંધિત અને ભૌતિક હકીકતો પહેલાથી જ આઈ.પી.સી ની કલમ ૪૯૮-એ અને ૩૦૪-બી હેઠળના ચાર્જનો ભાગ છે. અમારા મતે, કંઈક અંશે સમાન તથ્યોમાં ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેંચ દ્વારા આપવામાં આવેલો તે ચુકાદો અપીલકર્તા વતી બીજી દલીલ સ્વીકારવા માટે કોઈ અવકાશ છોડતો નથી.

૧૫. અપીલકર્તા તરફથી છેલ્લી દલીલ કે કોઈપણ ચાર્જ માટે અપીલકર્તાની સજાને વાજબી ઠેરવવા માટે કોઈ પુરાવા નથી, તે પરોક્ષ રીતે પ્રથમ દલીલના સંદર્ભમાં અમારી ચર્ચાઓ અને તારણો દ્વારા જ નકારી કાઢવામાં આવે છે. જોકે હાઈકોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલા મતની કાયદેસરતાને ધ્યાનમાં લેવા માટે, અમે કાયદાની સંબંધિત જોગવાઈઓ એટલે કે આઈ.પી.સી ની કલમો ૪૯૮-એ અને ૩૦૬ તેમજ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩એ ની નોંધ લીધા પછી આ મુદ્દાને આગળ વધારવાનો પ્રસ્તાવ મૂકીએ છીએ જે નીચે મુજબ છે:

"કલમ ૪૯૮-એ. સ્ત્રીને ફૂરતાનો ભોગ બનાવનાર પતિ અથવા પતિના સગા. જે કોઈ, સ્ત્રીનો પતિ અથવા પતિનો સગો હોવાને નાતે, આવી

સ્ત્રીને ફૂરતાનો ભોગ બનાવશે તો તેને ત્રણ વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય તેવી મુદત માટે કેદની સજા થશે અને દંડને પણ પાત્ર થશે.

સમજૂતી. આ કલમના હેતુ માટે, 'ફૂરતા' એટલે—

(એ) કોઈપણ ઇરાદાપૂર્વકનું આચરણ જે એવા પ્રકારનું હોય કે જે સ્ત્રીને આત્મહત્યા કરવા અથવા જીવન, અંગ અથવા આરોગ્ય (માનસિક અથવા શારીરિક) ને ગંભીર ઈજા અથવા ભય પહોંચાડવા માટે પ્રેરિત કરે; અથવા

(બી) સ્ત્રીની સત્તામણી જ્યાં આવી સત્તામણી કોઈપણ સંપત્તિ અથવા મૂલ્યવાન સુરક્ષા માટેની કોઈપણ ગેરકાયદેસર માંગને પહોંચી વળવા માટે તેણીને અથવા તેણીની સાથે સંબંધિત કોઈપણ વ્યક્તિને દબાણ કરવાના હેતુથી અથવા આવી માંગને પહોંચી વળવામાં તેણી અથવા તેણીની સાથે સંબંધિત કોઈપણ વ્યક્તિની નિષ્ફળતાને કારણે હોય."

કલમ ૩૦૬. આત્મહત્યાનું દુષ્પ્રેરણ. જો કોઈ વ્યક્તિ આત્મહત્યા કરે, તો જે કોઈ આવી આત્મહત્યા કરવા માટે દુષ્પ્રેરણ કરે છે, તેને દસ વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય તેવી મુદત માટે બંનેમાંથી કોઈપણ પ્રકારની કેદની સજા થશે, અને દંડને પણ પાત્ર થશે.

કલમ ૧૧૩-એ. પરણિત સ્ત્રી દ્વારા આત્મહત્યાના દુષ્પ્રેરણ અંગે પૂર્વધારણા.

જ્યારે પ્રશ્ન એ હોય કે શું સ્ત્રી દ્વારા આત્મહત્યા તેના પતિ અથવા તેના પતિના કોઈપણ સગા દ્વારા પ્રેરિત કરવામાં આવી હતી અને તે દર્શાવવામાં આવે છે કે તેણીએ તેના લગ્નની તારીખથી સાત વર્ષના સમયગાળામાં આત્મહત્યા કરી હતી અને તેના પતિ અથવા તેના પતિના આવા સગાએ તેને ફૂરતાનો ભોગ બનાવી હતી, તો કોર્ટ કેસના અન્ય તમામ સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને એવી પૂર્વધારણા કરી શકે છે કે આવી આત્મહત્યા તેના પતિ અથવા તેના પતિના આવા સગા દ્વારા પ્રેરિત કરવામાં આવી હતી.

સમજૂતી. આ કલમના હેતુઓ માટે, 'ફૂરતા' નો અર્થ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૮૮-એ મુજબ સમાન રહેશે."

૧૬. કલમ ૪૮૮-એ ના સાદા વાંચન પર એવું માલૂમ પડે છે કે જો પરણિત સ્ત્રીને પતિ અથવા તેના સગા દ્વારા ફૂરતાનો ભોગ બનાવવામાં આવે, તો ગુનેગાર કલમમાં દર્શાવેલ સજા માટે જવાબદાર છે. પરંતુ ફૂરતા વિવિધ પ્રકારની હોઈ શકે છે અને તેથી કયા પ્રકારની ફૂરતા ગુનો બનશે તે સમજૂતી હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે. કલમ (એ) માં સમાવિષ્ટ પ્રથમ વ્યાખ્યા મુજબ તેનો અર્થ એવા પ્રકારનું ઇરાદાપૂર્વકનું આચરણ છે જે પીડિત સ્ત્રીને આત્મહત્યા કરવા અથવા આરોગ્ય અને જીવન, અંગ અથવા આરોગ્ય (માનસિક અથવા શારીરિક) ને ગંભીર ઈજા પહોંચાડવા માટે પ્રેરિત કરે તેવી શક્યતા છે. ફૂરતાની

અન્ય વ્યાખ્યા કલમ (બી) માં છે અને તે આકર્ષિત થાય છે જ્યારે કોઈ સ્ત્રીને કોઈપણ મિલકત અથવા મૂલ્યવાન સુરક્ષા માટેની કોઈપણ ગેરકાયદેસર માંગને પહોંચી વળવા માટે તેને અથવા તેના કોઈપણ સંબંધને દબાણ કરવાના હેતુથી અથવા આવી માંગને પહોંચી વળવામાં નિષ્ફળતાને કારણે હેરાન કરવામાં આવે છે.

૧૭. વર્તમાન કિસ્સામાં, પીડિતાના શરીર પરની ઇજાઓ જોયા પછી, જે અપીલકર્તા પતિ દ્વારા બિલકુલ સમજાવવામાં આવી નથી, જોકે તે જીવલેણ રાત્રે તે અને મૃતક એક જ રૂમમાં એકસાથે સૂતા હતા તે પહેલાં તેણીએ ઝેર ખાધું હતું, હાઈકોર્ટ આક્ષેપિત ચુકાદાના ફકરા ૪૨ માં એક સુવિચારિત તારણ પર આવી છે કે મૃતકને તેના દારૂના વ્યવસાયમાં રોકાણ કરવા માટે રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦/- ની આરોપીની માંગનું પાલન ન કરવા બદલ શારીરિક અને માનસિક એમ બંને રીતે અને પ્રત્યક્ષ તેમજ પરોક્ષ રીતે હેરાન કરવામાં આવતી હતી. હાઈકોર્ટને જાણવા મળ્યું કે આવી સત્તામણી આઈ.પી.સી ની કલમ ૪૮૮-એ ના ખુલાસાના ખંડ (બી) હેઠળ સ્પષ્ટપણે આવે છે. અલગ મત લેવાનું અમને કોઈ વાજબી કારણ જણાતું નથી.

૧૮. હાઈકોર્ટે ઉપરોક્ત તારણ નોંધ્યા પછી એ ધ્યાનમાં લેવાનું ચાલુ રાખ્યું કે શું આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૬ પણ અપીલકર્તા સામે આકર્ષિત થાય છે કે નહીં. કારણ કે હાઈકોર્ટે, સંબંધિત સામગ્રી પર આઈ.પી.સી ની કલમ ૪૯૮-એ હેઠળ અપરાધનું તારણ પાછું આપ્યું હતું, તેણે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩એ નો આશરો લેવા માટે કેસના સંજોગો યોગ્ય અને યોગ્ય જણાયા જે પરણિત સ્ત્રી દ્વારા આત્મહત્યા માટે ઉશ્કેરણી અંગે પૂર્વધારણા ઉભી કરવાની મંજૂરી આપે છે. આવી વૈધાનિક પૂર્વધારણા જોકે વિવેકાધીન છે, અદાલત દ્વારા યોગ્ય કિસ્સાઓમાં પૂર્વધારણા કરવામાં આવી શકે છે જ્યાં કોઈ મહિલા દ્વારા તેના પતિ અથવા તેના કોઈપણ સંબંધીના સંબંધમાં આત્મહત્યા માટે દુષ્પ્રેરણનો પ્રશ્ન વિચારણા હેઠળ છે અને જો લગ્નના સાત વર્ષમાં આત્મહત્યા કરવામાં આવી હોય, જોકે શરત એ છે કે પતિ અથવા આવા સંબંધીએ તેને ફૂરતાનો ભોગ બનાવી હતી.

૧૯. કારણ કે હાઈકોર્ટે કલમ ૪૯૮-એ હેઠળ તેની સજા માટે મૃતકને ફૂરતા પહોંચાડવા અંગે અપીલકર્તા સામે તારણ નોંધ્યું હતું, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩એ હેઠળ પૂર્વધારણા ઉભી કરવા માટેના તમામ આવશ્યક તત્વો સ્પષ્ટપણે સાબિત થયા હતા. પરંતુ અમારી સમક્ષ ઉઠાવવામાં આવેલો મુદ્દો એ છે કે શું હાઈકોર્ટે કલમ ૧૧૩એ હેઠળ ઉપલબ્ધ હોય તેવા વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરવાનો આશરો લેવા માટે વાજબી હતી કે નહીં.

૨૦. પૂર્વધારણાનો આશરો લેવાની બાબતમાં કોર્ટને વિવેકાધિકાર છે તે તે કલમમાં વપરાયેલા સાદા શબ્દોથી સ્પષ્ટ થાય છે – 'કોર્ટ માની શકે છે' (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે). આ મુદ્દા પરનો કાયદો પણ સારી રીતે સ્થાયી થયેલો છે અને તેથી કોઈ વિસ્તૃત ચર્ચાની જરૂર નથી પરંતુ આ તબક્કે અપીલકર્તા વતી વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ દ્વારા ટાંકવામાં આવેલા સંબંધિત કેસ કાયદાઓની નોંધ લેવાની જરૂર છે.

૨૧. અપીલકર્તા વતી હંસ રાજ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્યના કેસમાં આ કોર્ટના ચુકાદા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. આ કિસ્સામાં એ પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો હતો કે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩એ કેસના અન્ય તમામ સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને આવી પૂર્વધારણા ઉભી કરવા માટે અદાલતમાં વિવેકાધિકાર નિહિત કરે છે. પુરાવા અને તે કેસની હકીકતો પર એવું જાણવા મળ્યું હતું કે તે કેસમાં સાબિત થયેલ ફૂરતાની પ્રકૃતિ એવી ન હતી કે જે સ્ત્રીઓને આત્મહત્યા કરવા અથવા ગંભીર ઇજા વગેરેનું કારણ બને તેવી શક્યતા છે. ગંગુલા મોહન રેડ્ડી વિરુદ્ધ આંધ્રપ્રદેશ રાજ્યના કેસ પર પણ આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. તે કેસની હકીકતો સંપૂર્ણપણે અલગ હતી અને આઈ.પી.સી ની કલમ ૧૦૭ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત 'દુષ્પ્રેરણ' શબ્દના અર્થઘટનની જરૂર હતી. તે કિસ્સામાં પીડિતા આરોપીની નોકર હતી અને આ કેસમાં આઈ.પી.સી ની કલમ

જલ્દી અને ૩૦૬ અથવા પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩એ ની આંતર-નિર્ભરતા અને આંતર-જોડાણની કોઈ તપાસની જરૂર ન હતી.

૨૨. એમ. મોહન વિરુદ્ધ રાજ્યના કેસ પર પણ આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. કોર્ટે આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૬ ના સંદર્ભમાં દુષ્પ્રેરણના ઘટકોના સંદર્ભમાં સામાન્ય કાયદાનું પાલન કર્યું અને તે કેસના વિચિત્ર તથ્યો પર પતિના કેટલાક સંબંધોની કાર્યવાહીને રદ કરી જેણે જાહેર કર્યું કે કોઈ દહેજની માંગ અથવા ઉશ્કેરણીનો કોઈ આક્ષેપ ન હતો તે અપીલકર્તાઓ સામે જોકે તેઓ પતિના સંબંધીઓ હતા. મંગત રામ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્યના કેસમાં, આ કોર્ટે મૃતક પતિ અપીલકર્તાને આઈ.પી.સી ની કલમ ૪૮૮-એ અને ૩૦૬ હેઠળના ગુનાઓ માટે એવા આધારે નિર્દોષ જાહેર કર્યો કે કાર્યવાહી ગુનાઓ સ્થાપિત કરવામાં સફળ રહી નથી. આરોપીએ બીજી જગ્યાએ કોન્સ્ટેબલ તરીકે ફરજ માટે રિપોર્ટ કરવા આગળ વધતી વખતે મૃતક પત્નીને તેના માતાપિતાની સંગતમાં વૈવાહિક ઘરમાં છોડી દીધી હતી. આ કોર્ટે ઠરાવ્યું કે આવી કાર્યવાહી આત્મહત્યા કરવા માટે દુષ્પ્રેરણ સમાન નથી.

૨૩. ઉપરોક્ત કેસ કાયદા કાયદાની કોઈ દરખાસ્ત મૂકતા નથી જે આક્ષેપિત ચુકાદામાં હાઈકોર્ટના મંતવ્યો સાથે હસ્તક્ષેપને સમર્થન આપી શકે. નારાયણમૂર્તિ

વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્યના કેસમાં કાયદાનો પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો હતો કે જો પુરાવાના મૂલ્યાંકન પર બે મંતવ્યો શક્ય હોય તો અપીલ અદાલતે આરોપીની તરફેણમાં નિર્દોષ છુટકારાના ચુકાદામાં દખલ કરવી જોઈએ નહીં. ઉક્ત દરખાસ્ત સાથે કોઈ ઝઘડો નથી. હાઈકોર્ટ આવા કાનૂની સિદ્ધાંતથી વાકેફ હતી અને તેને ધ્યાનમાં રાખીને, તેણે પુરાવાની ચર્ચા કરીને નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યો છે કે નિર્દોષ છુટકારા તરફ દોરી જતા ટ્રાયલ કોર્ટના તારણો સંપૂર્ણપણે ગેરવાજબી હતા અને તે એવો કિસ્સો નથી કે જ્યાં બે મંતવ્યો શક્ય હોય. આથી હાઈકોર્ટે આઈ.પી.સી ની કલમ ૪૯૮-એ અને ૩૦૬ હેઠળના ગુનાઓ માટે અપીલકર્તાને દોષિત ઠેરવવાની કાર્યવાહી કરી.

૨૪. એકવાર કાર્યવાહી કલમ ૪૯૮એ હેઠળ સજા તરફ દોરી જતી ફૂરતાના ઘટકને સ્થાપિત કરવામાં સફળ થાય છે, અમારા મતે માત્ર એક જવલંત કિસ્સામાં, અદાલત દુષ્પ્રેરણાની પૂર્વધારણા લાગુ કરવાનો ઇનકાર કરી શકે છે, જો પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩એ ની અન્ય આવશ્યકતાઓ સંતોષાય. આ દરખાસ્ત કે. પ્રેમા એસ. રાવ અને અન્યો (ઉપર) ના કેસમાં આ કોર્ટની ત્રણ-ન્યાયાધીશ બેંચ દ્વારા લેવામાં આવેલા મત દ્વારા પૂરતા પ્રમાણમાં સમર્થિત છે. વધુમાં, હાઈકોર્ટે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩એ હેઠળ પૂર્વધારણા લાગુ કરવાના વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરવા માટે પુરાવા દ્વારા રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલી હકીકતોના આધારે સારા કારણો આપ્યા છે અને ત્યારબાદ તેણે

અકુદરતી મૃત્યુ અહેવાલ દ્વારા પ્રારંભિક સંસ્કરણ તેમજ પછીના ખુલાસાઓમાં અપીલકર્તા દ્વારા આપવામાં આવેલા ખુલાસાઓની વિગતવાર ચર્ચા કરી છે. હાઈકોર્ટને પછીના ખુલાસાઓ અસ્વીકાર્ય જણાયા અને પ્રારંભિક ખુલાસો કે મૃતકે આત્મહત્યા કરી કારણ કે તેને તેની માતાના ઘરે જવાની પરવાનગી નહોતી તે આત્મવિશ્વાસ પ્રેરિત કરતું નથી અને હાઈકોર્ટ દ્વારા તેને યોગ્ય રીતે નકારી કાઢવામાં આવ્યું છે. માત્ર આવી નજીવી બાબત માટે, દસ મહિનાનો પુત્ર અને વીસ અઠવાડિયાનો ગર્ભ ધરાવતી સ્વસ્થ યુવતી પોતાનો જીવ લે તેવી બિલકુલ અપેક્ષા રાખી શકાય નહીં. અપીલકર્તાએ મૃતકના શરીર પરની ઈજાઓ માટે માત્ર કોઈ જ ખુલાસો આપ્યો ન હતો, બલકે તેણે મૌન રહીને તેને છુપાવવાનું પસંદ કર્યું હતું. સ્પષ્ટપણે અપીલકર્તા પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩એ હેઠળ તેની સામે ઉભી થયેલી પૂર્વધારણાઓનું ખંડન કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યો. ટ્રાયલ કોર્ટની સંબંધિત હકીકતો અને તર્કોમાંથી પસાર થયા પછી અમે અલગ મત લેવા માટે સહમત નથી.

૨૫. પરિણામે અપીલ નિષ્ફળ જવી જોઈએ. અમે તે મુજબ આદેશ આપીએ છીએ. પરિણામે, અપીલકર્તાના જામીન બોન્ડ રદ કરવામાં આવે છે. કાયદા મુજબ બાકીની સજા ભોગવવા માટે તેને તાત્કાલિક કરસ્ટડીમાં લેવામાં આવે.

અપીલ ફગાવી દેવામાં આવી.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.